Strakke Steinbeck door Het Vervolg

DRACHTEN. John Steinbeck schreef 'Van muizen en mensen' in 1937 als zogenaamd 'play novelette', een eigen kruising van verhaal en drama, bewerkte het later als toneelstuk en nog later als filmscript. Léon van der Sande nam het origineel als uitgangspunt en bewerkte het nogmaals tot toneelstuk. Dat resulteerde in een strakke en harde voorstelling door Het Vervolg.

Vanaf het eerste begin hangt de fatale afloop in de lucht. George en Lennie zijn twee zwervende landarbeiders op zoek naar werk. Lennie is een boom van een kerel in interlockje, met de geestelijke vermogens van een vijfjarige. Hij is totaal afhankelijk van zijn neef George, die hem voortdurend uitkaffert, uit angst dat hij zijn mond voorbij praat, maar van hem houdt als een moeder.

Voorman Slim begrijpt niet dat Lennie zich bekommert om zo'n idioot. Zoals hij niet begrijpt dat de aftandse Crooks zich blijft vastklampen aan een seniele, stinkende hond. Toch zwicht Crooks voor de druk van argumenten die niet eens zo onredelijk klinken: hij staat toe dat zijn nutteloze vriend het genadeschot krijgt.

Het afmaken van de hond is een van de voortekens van wat er met Lennie gaat gebeuren. In paniek knijpt hij de enige vrouw in dit mannengezelschap per ongeluk de keel dicht en als het ontdekt wordt is er voor George maar één mogelijkheid om een lynchpartij te voorkomen: het genadeschot voor zijn ongelukkige metgezel. 'Dit is Amerika'. Ook na zestig jaar blijft dit einde schokkend.

De sfeer in deze voorstelling is droog en geladen, de dialogen karig, de bewegingen hoekig. Hoewel die strakke, harde stijl van Van der Sande een effectieve manier is om dit noodlotsdrama naar nu te vertalen, komt het op sommige momenten toch wat te kunstmatig over. En de opeenvolging van scènes is halverwege zo snel dat het verhaal even dreigt te verkruimelen. Misschien dat daardoor de kleinere rollen wat minder uit de verf komen. Vooral door het spel van Iwan Walhain als George en van Bas Keizer als Lennie blijf je uiteindelijk kijken naar dit onverwoestbare stuk.

HANS BRANS

Plaats: De Lawei, Drachten. **Voorstelling:** Van muizen en mensen. **Tekst**: John Steinbeck. **Gezelschap**: Het Vervolg. **Regie en bewerking**: Léon van der Sande. **Spel:** Bas Keizer, Iwan Walhain, Nele van Rompaey, Stijn Wetenend, Rob van Gestel, Theo Verstappen, Stefan de Jong. **Toeschouwers:** 100.

IJzige kou waait uit Horváths Wienerwald

LEEUWARDEN - „We begrijpen mekaar geen van allen meer. Vaak begrijpen we zelfs onszelf niet meer", zegt de ritmeester halverwege Von Horváths 'Verhalen uit het Wienerwald'. Zelfkennis is inderdaad niet de troefkaart van zijn personages en als de een de ander begrijpt is het altijd maar half en achteraf bezien helemaal verkeerd.

Het duidelijkst is dat in de hoofdlijn van dit breed opgezette 'volkstoneel'. Marianne (Marie-Louise Stheins), dochter uit een feestwinkel, is voorbestemd voor de slagersjongen

Plaats: Harmonie, Leeuwarden; Lawei, Drachten. **Voorstelling**: Verhalen uit het Wienerwald. **Auteur**: Ödon von Horváth. **Gezelschap:** Het Nationiale Toneel. **Regie en bewerking**: Antoine Uitdehaag. **Vertaling:** Bert Voeten. **Decor:** Paul Gallis.**Toeschouwers**: 250 (Leeuwarden).

Oscar (Hans Somers). Vader noch schoonzoon ziet dat deze jeugdliefde het meisje is gaan benauwen en als ze er op het verlovingsfeest vandoor gaat met een ander, vraagt niemand zich af wat haar bezielde.

De vader wil haar niet meer kennen, de aanstaande wil eeuwig wachten. Het publiek weet dan al lang dat ze ontsnapt in een grote passie voor een opportunistische slampamper. Ook die wilde haar om heel andere redenen dan zij hem.

Deze Alfred is de intrigerendste figuur uit het stuk, zeker op de manier waarop Stefan de Walle hem speelt: als een zelfingenomen patsertje dat ondanks al zijn egoïsme niet slecht genoeg is voor gewetenloze crimineel.

Von Horváth ontmaskert meer dan de hypocrisie van zijn tijd. Tegen de achtergrond van het kleinburgerlijk milieu en de economische malaise toont hij 'kleine luyden' die gevangen zitten in een fatalistisch geloof in het noodlot, dat dan ook altijd in vervulling gaat.

Het Nationaal Toneel heeft van dit filmische stuk een indrukwekkende, bijna te mooie voorstelling gemaakt. Geruisloos schuiven de enorme decors van Paul Gallis over elkaar heen: piano's, biljarten, bergen, complete gevels. Het Wenen anno 1928 oogt historisch erg verantwoord. Maar wat hebben wij met die tijd te maken? Vergeleken bij al die rafelige levens, doet de theatrale perfectie nogal steriel aan.

Natuurlijk is het ook Horváths voortdurende ontmaskering van het zelfbedrog dat de karakters op afstand houdt. Het valt niet mee om zelfs maar met de arme Marianne mee te leven. Tegen het slot lukt dat toch nog. Het is vooral aan het uitmuntende spel van een degelijke cast te danken dat het inktzwarte 'happy end' nog hard aankomt.

HANS BRANS

Malpertuis ontroert met val van dronkelap

LEEUWARDEN. 'Drank maakt meer kapot dan je lief is', maar het heeft wel een hoop mooie dronkelappen-literatuur voortgebracht. Van 'Onder de vulkaan' tot 'Moskou op sterk water', van Dylan Thomas tot August Willemsen. Dagboekfragmenten uit de afkickperiode van laatstgenoemde vormen het uitgangspunt voor deze literaire voorstelling door twee acteurs, Wim van der Grijn en Bob de Moor. Willemsen is onder meer vertaler van Pessoa en schrijver van de roman 'Vrienden, vreemdelingen, vrouwen'.

Met die woorden opent Van der Grijn de zeer vertellende voorstelling, waarin hij en zijn compaan zich beurtelings tot het publiek richten. De Moor speelt de nuchtere Willemsen, Van der Grijn de zuipende. Maar die twee rollen zijn niet altijd even scherp afgebakend, zoals dronkenschap en nuchterheid voor de alcoholicus zelf ook nogal eens lastig uit elkaar zijn te houden.

Voorstelling: De val. **Tekst:** August Willemsen. **Gezelschap:** Theater Malpertuis. **Spel**: Wim van der Grijn, Bob de Moor. **Regie:** Danny Keuppens. **Plaats:** De Harmonie, Leeuwarden. **Toeschouwers**: 80. **Nog te zien:** woensdag 27 november in De Lawei, Drachten.

De val vertelt het relaas van toenemende drankzucht en de moeizame pogingen tot ontwenning. Het begint en eindigt met een val op de stoep, die leidde tot ziekenhuis en kliniek. Daartussen in krijgt de val langzaam maar zeker de veel wijdere betekenis van aftakeling en ontluistering, maar ook van valkuil na een nieuwe periode van droog staan: "Je denkt dat je de drank in de hand hebt en dat is ook zo."

De gekozen vorm maakt het de toeschouwer niet erg makkelijk. Je moet aandachtig luisteren, letten op details en je laten meenemen in een wereld die allengs kleiner en akeliger wordt. Dat lukt niet altijd even goed, maar beide heren zijn uitstekende en innemende vertellers. Bovendien blijkt in de beperking om zich steeds rechtstreeks tot het publiek te richten, uiteindelijk ook hun kracht te liggen.

Vooral in het laatste deel word je daardoor onontkoombaar meegezogen in het verhaal van 'de val' van het hoofpersonage. Na een lange opsomming - gezeten op de plee, broek op de knieën - van al die dingen die zeer doen, die niet meer willen of kunnen, die schrijnend en vernederend zijn, klinkt Bachs 'Erbarme dich, mein Gott' hier ontroerender dan in de Matthäus Passion zelf. Wat een lijdensweg!

Willemsens gewroet in de herkomst van zijn kwaal, de gedetailleerde beschrijvingen van zijn persoon en van zijn onttakeling zijn nergens pedant, omdat ze zo duidelijk nooit voor publieke oren bestemd waren. Hij komt niet altijd even sympathiek over, maar spaart zichzelf nooit. Die eerlijkheid kenmerkt ook deze eenvoudige, liefdevolle voorstelling.

HANS BRANS

Suver Nuver zit vooral zichzelf in de weg

Plaats: De Lawei, Drachten. **Voorstelling**: De Wereldverbeteraars. **Gezelschap:** Suver Nuver. **Concept en spel:** Dette Glashouwer, Peer van den Berg, Henk Zwart. **Toneelbeeld:** Sanne Danz. **Toeschouwers**: 130. **Nog te zien:** 9 en 10 april in Leeuwarden.

DRACHTEN - Tot mijn schande moet ik bekennen dat ik nog nooit een voorstelling van Suver Nuver had gezien, het avantgardistische trio van Friese herkomst. Dat moet wel haast een voordeel geweest zijn, want pijnlijke vergelijkingen van 'De Wereldverbeteraars' met successen van weleer kunnen nu achterwege blijven.

Wat was er te zien? Twee heren en een dame betreden een wit toneel, strak in het pak. Dette Glashouwer vertelt dat ze ineens wat anders wilde en in Amerika 'in een kelder op een berg' ging zitten en bij terugkeer graag een lama wilde meenemen.

Maar 'niet iedere verandering is een verbetering'. Om de wereld te verbeteren, besluit ze om te beginnen met de aandacht van het publiek. We worden in een collectieve yoga-oefening sur place gedompeld en als we weer bijkomen, krijgen we een filmpje van twee parende slakken.

Dan vindt Henk Zwart het tijd om de microfoon over te nemen. Wist u dat de mensheid in negen karaktertypen is in te delen? Zij zelf zijn de nummers negen, vier en vijf. De uitleg wordt doorspekt met voorbeelden en interrupties.

Als dat achter de rug is stopt Zwart zichzelf in een kist, gaat Peer van den Berg plaatjes draaien en hupt Glashouwer rond als huilende dwerg. Tussendoor horen we een gevat dialoogje in de trant van 'Ik snap net dasto net snapt dat hy it net snapt'. Brokjes amateurcabaret die voor de gelegenheid in het Fries mogen.

Het hele eerste deel heeft trouwens een hoog cabaretesk gehalte, met veel gebabbel in de microfoon en een absurdistisch sausje, maar zonder kloten. Het is een beetje grappig gek en vooral heel dun. Suver Nuver probeert een sfeer te creëren van hyperpersoonlijke inzet, maar nergens raakt het of proef je kwetsbaarheid. Het beste wat je ervan kunt zeggen is dat alles wat ze doen heel geconcentreerd en zuiver wordt gedaan. Je voelt het vakmanschap onder de humbug.

Het tweede deel is aardiger. Uit een bult zeildoek verrijst een enorm luchtkussen, een soort omgekeerd springkasteel. Hieruit kruipen drie hondjes, slechts gehuld in een blauw overhemd en met een masker op. Ze besnuffelen elkaar en hun woning, springen rond op het dak en vertonen een paar circusstandjes - tot het huis als een plumpudding ineen zijgt. Wat het mooi maakt is de manier waarop het wordt uitgevoerd.

Boren naar de diepere zin of samenhang lijkt uit den boze. De vraag waarom het 'De Wereldverbeteraars' heet en waar dit alles over ging, laten we beter achterwege. Laten we maar zeggen dat je zo'n associatieve voorstelling moet 'ondergaan'. Ik persoonlijk voelde er weinig bij. (Ben ik type negen?) Ik heb vooral het gevoel dat deze getalenteerde mensen zichzelf in de weg zitten.

HANS BRANS

De onbeantwoorde vragen van 'Virginia Woolf'

FRANEKER - Toneel is voyeurisme. Al sinds 1962 is 'Wie is er bang voor Virginia Woolf?' van Edward Albee een favoriet stuk om acteurs te laten spetteren en het publiek te laten smullen van de hartstocht, het venijn en de knalharde humor waarmee het echtpaar George en Martha elkaar tot de grond toe afbrandt.

Ook in deze productie met Wil van Kralingen en Edwin de Vries gebeurt dat met verve en vaart. Drie uur lang zitten we gekluisterd aan onze stoel, op visite bij een nachtmerrie. Bij tijd en wijle voelt de zaal dezelfde gêne als Nick en Honey, het jonge stel dat getuige mag van zijn van de echtelijke sloopparty, maar dat allengs wordt meegezogen in een moeras van alcohol en ontgoocheling.

Voorstelling: Wie is er bang voor Virginia Woolf? **Auteur:** Edward Albee. **Spel:** Wil van Kralingen, Edwin de Vries, Tjebbo Gerritsma, Tjitske Reidinga. **Regie:** Lodewijk de Boer. **Vertaling**: Coot van Doesburgh. **Plaats**: de Koornbeurs, Franeker. **Toeschouwers**: 450. **Nog te zien**: 8 februari in Dokkum; 24 april in Leeuwarden en 3 mei in Drachten.

Gelukkig zitten wij op veilige afstand, met koffie in de pauze. Die pauze is heel strategisch, want tegen die tijd vraag je je toch ernstig af, wat deze twee mensen die elkaar zo onbarmhartig naar het leven staan, in vredesnaam nog bij elkaar te zoeken hebben. Dat antwoord komt na de koffie, als Martha tot stomme verbazing van Nick verklaart dat niemand ooit zo veel van haar gehouden heeft als diezelfde George, die ze eerder zo diep vernederde - bijvoorbeeld door zich door Nick te laten pakken.

Met een vader als een godheid kan Martha de liefde van George niet verdragen, laat staan zijn stokkende carrière, of haar eigen rol op het tweede plan. Maar George mag dan een slapjanus zijn, voorbij bepaalde grenzen krijgt zijn wraak vleugels.

Je vraagt je af waarom dit stuk ooit het predikaat 'absurdistisch' mee kreeg. Zeker in deze voorstelling oogt het als een knap en smakelijk psychologisch-realistisch drama. In het spel van de vier acteurs komen de steken onder de gordel, de frustraties en verwachtingen van de twee koppels perfect aan hun trekken. Het ene moment is de strijd tussen de seksen hilarisch, het volgende moment is ze uitermate pijnlijk. Niet alleen de hoofdrolspelers zijn hier goed op dreef, ook de lastige rollen van Nick (Tjebbo Gerritsma) en Honey (Tjitske Reidinga) worden buitengewoon goed vertolkt.

Het 'absurde' zit 'm vooral in twee elementen: in de autobiografische roman van George, waarin de ouders door toedoen van het kind omkomen. En in de gefantaseerde zoon van Martha en George. Om Martha te treffen, maar ook om een jarenlange illusie door te prikken, laat George aan het slot hun 'zoon' omkomen.

Van de klassieke, vergezochte interpretatie van die daad als het failliet van de 'American dream' is hier gelukkig niet veel te merken. Maar wat is dan wel de relatie tussen de fantasie van de ouder die zijn kind ombrengt en de fantasie van het kind dat zijn ouders ombrengt? Roept de ene wraak de andere op, zoals in de spelletjes van George en Martha? Wat dat betreft werpt ook deze bruisende voorstelling geen nieuw licht op de worsteling van Edward Albee.

HANS BRANS

Beneden de rivieren: zoon versus schim

DRACHTEN - Een zoon hoort dat zijn vader plotsklaps is overleden en spoedt zich in auto met chauffeur van de Randstad naar zijn geboortestreek in Zuid-Limburg, 'beneden de rivieren' dus. Dat is ook de titel van het stuk dat Ger Thijs schreef en waarin hij zelf de zoon speelt, tegenover Hans Croiset als de schim van zijn vader.

In anderhalf uur zien we een gesprek tussen de overlevende zoon en de gestorven vader, een maand na het overlijden, als de zoon terug is om de as van zijn vader uit te strooien over diens geliefde lapje grond.

De grappige momenten zitten vooral in het eerste deel. Bijvoorbeeld als de vader verontwaardigd reageert dat niemand hem op de hoogte heeft gebracht van zijn dood, of als hij zijn zoon uitlegt hoe die zijn as het best kan uitstrooien.

Die lichte toetsen kunnen niet verhinderen dat dit deel nogal een omslachtige aanloop is naar het eigenlijke werk. De zoon heeft namelijk flink wat te verhapstukken met zijn oude heer. Pas op het moment dat vader die rotjongen als vanouds een oplawaai wil verkopen raakt de geest echt uit de fles en vliegen de verwijten over en weer.

Vader was een tiran die zijn zoon de stuipen op het lijf joeg, die zijn geliefde dochter koeioneerde en met zijn 'riddercomplex' de verkeerde vrouw trouwde. Had hij zijn kinderen maar nooit verwekt! De vader

Voorstelling: Beneden de rivieren. **Tekst:** Ger Thijs. **Gezelschap:** Het Toneel Speelt. **Spel**: Ger Thijs en Hans Croiset. **Plaats:** De Lawei, Drachten. **Toeschouwers**: 100. **Nog te zien:** zaterdag 12 oktober in De IJsherberg, Dokkum.

weigert alle schuld op zich te nemen, zoals hij het bij leven verdomde om met zoonlief op een sessie bij de therapeut te verschijnen. Terecht lijkt me.

In deze fase is het gevecht boeiend en afwisselend, soms zelfs ontroerend. Maar de beperking van de opzet die Ger Thijs heeft gekozen wordt ook steeds sterker voelbaar. De zoon is immers een schimmengevecht aan gegaan, een gevecht dus met zichzelf en met het beeld dat hij van zijn vader heeft. De afrekening die hier plaats vindt krijgt gaandeweg het karakter van een 'live' confrontatie tussen vader en zoon. De terzijdes waarmee de zoon het publiek van commentaar voorzag zijn verdwenen. We zien de vader, maar niet het beeld waarmee de zoon worstelt. Had de schrijver dit duel toch niet een maand vóór het dodelijke ongeval moeten plannen?

Het cruciale verschil is dat je van een levende vader in theorie nog gelijk kan krijgen, maar van een dode nooit meer. Dat besef ontbreekt jammer genoeg in het laatste deel. Gelukkig eindigt 'Beneden de rivieren' niet met een verzoening. Dat is pijnlijk, maar het zou een te mooi slot zijn geweest van een mooi stuk.

HANS BRANS

Bloedbanden tussen wielen van relatiecarrousel

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Bloedbanden. **Gezelschap:** De Noorderlingen. **Regie:** Cora Broekhuizen. **Tekst**: Joeri Vos en Cora Broekhuizen (op basis van improvisaties) **Spel:** Mats Boswijk, Diewertje Ernst, Kaspar Gerriten, Toon Kuijpers, Aike Rots, Malu Vellekoop en Joeri Vos. **Toeschouwers**: 130. **Nog te zien:** 11 januari in Drachten.

LEEUWARDEN. „Ik zie de toekomst met goede moed tegemoet" is de ironische beginzin waarmee punkjoch Peter de proloog opent van 'Bloedbanden' door De Noorderlingen. Waar die ironie vandaan komt, is voor het publiek nog een vraag, maar voor hem een weet: uit zijn pijnlijke verleden.

Dat verleden - van 1983 tot nu - krijgen we vervolgens in de rest van de voorstelling te zien. Niet alleen dat van Peter, maar ook dat van zijn gezin. En van het gezin dat zijn vader begon na de scheiding. En van het gezin van zijn stiefmoeder, en dat van haar ex. Peter en zijn leeftijdgenoten zijn van de generatie die opgroeide met liefde en aandacht, maar ook met scheidingen en hertrouwen, met steeds nieuwe thuissituaties en altijd moeten kiezen.

Toch is 'Bloedbanden' niet zozeer een aanklacht tegen de opvoeding, tegen knellende familiebanden en zelfs niet tegen scheiding, maar laat het vooral zien hoe leden van verschillende families tussen de wielen raken van de moderne relatiecarrousel.

Het begint met een familietafereel. Opa en oma op bezoek bij pa en ma en Peter en zijn zusje Maartje aan de cola. Maar er heerst een ijzige, verkrampte sfeer. Zodra de grootouders zijn vertrokken barsten de ouders los in een bloedstollende, eindeloze ruzie. De strijd gaat over niets bijzonders, maar wordt zo verbeten gevoerd, dat het uitdraait op een scheiding.

'De toekomst' staat erbij en kijkt ernaar. Maar ook zij moeten mee in de weekendmallemolen. Vader Henk gaat verder met Evelien. Haar zoon Bas kiest eerst voor zijn moeder, maar wil later naar zijn vader, maar vader Leo zit nu bij Josefien en heeft genoeg te stellen met haar kinderen uit een eerder huwelijk. Het klinkt als een soap, maar dat is het beslist niet.

Daarvoor zijn de scènes te heftig en te origineel. Aan het eind, als de opa van Peter wordt begraven, wordt duidelijk hoe ook de ouders hebben geleden onder de frustraties en het zwijgen van hún ouders. In die langgerekte slotscène worden wat al te veel restanten van het improvisatiemateriaal bij elkaar geveegd, maar dankzij de eigenheid en de kracht waarmee het naar voren wordt gebracht is dat geen ramp.

De harde, snelle speelstijl en het lef waarmee de zeven jonge acteurs hun verschillende personages neerzetten heeft je van het begin af aan in zijn greep. Het is even wennen om de atletisch gebouwde Mats Boswijk in hemd de kleine (en later grote) Maartje te zien spelen, maar hij doet dat zo simpel en sterk dat je verbeelding graag van verdere hulpmiddelen afziet.

Ook de andere spelers hebben in hun verschillende rollen die trefzekerheid. De stijl van de voorstelling past perfect bij het vermogen van deze spelers. Ze spelen waar ze goed in zijn en daar zijn ze heel goed in. De omvorming van de Groningse 'Vooropleiding Theater' tot een heus gezelschap mag met deze voorstelling geslaagd worden genoemd.

HANS BRANS

‘Cloaca’ toneeljuweel met een topbezetting

LEEUWARDEN - ‘Achteraf gezien zie je het aankomen’, zegt een van de vier vrienden in ‘Cloaca’ van Maria Goos over de psychische ineenstorting van een van de anderen. De dikke studievrienden van weleer zijn midden veertig als ze elkaar weer tegen het lijf lopen, dus er is heel wat dat ze ‘achteraf gezien’ hadden kunnen zien aankomen: een mislukt huwelijk, een nooit ingevulde belofte, eenzaamheid, een ziekelijke carrièredwang en nog zo wat.

Om een actuele politieke analyse te citeren: ze hebben er een zootje van gemaakt. Dat klinkt ook door in de titel ‘Cloaca’, de kreet die ze elkaar vroeger als begroetingsyell toeriepen, zonder de betekenis te kennen. Cloaca was bij de Romeinen de benaming voor het riool, de beerput.

Wèl een kostelijke beerput, tenminste om nú naar te kijken, als toeschouwer.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Cloaca. **Tekst:** Maria Goos. **Gezelschap:** Het Toneel Speelt. **Spel**: Peter Blok, Pierre Bokma, Gijs Scholten van Aschat, Jaap Spijkers en Marleen Stoltz. **Regie**: Willem van de Sande Bakhuyzen. **Toeschouwers**: 950 (uitverkocht). **Nog te zien:** 27 november in Drachten.

Voor nostalgisch omzien naar de verloren idealen van de jeugd is in deze superieure komedie weinig ruimte. De puinhopen die ze in het heden bakken zijn minstens zo belangrijk.

De eerste puinhoop ligt bij Pieter (Pierre Bokma), een schichtige kunstkenner, die zich met een armzalig bestaan als gemeenteambtenaar tevreden heeft gesteld. Hij moet onmiddellijk de schilderijen retourneren die hij bij wijze van verjaardagskado zelf uit het ‘nuldepôt’ van afgeschreven kunst mocht opdiepen. Ze blijken nu een vermogen waard, maar terugbrengen zit er niet in, omdat hij er inmiddels al een paar verkocht heeft.

Vriend Joep (Gijs Scholten van Aschat) zal hem wel helpen. Als aankomend minister (‘ik ben genoemd’) heeft hij zo zijn kanalen. Hij schakelt vriend Tom in, een talentvol advocaat, die tot verbijstering van Pieter vers uit een inrichting ontslagen is.

Alleen de vierde vriend is aanvankelijk minder behulpzaam. Maar dat verandert aan het slot, zoals alle vrienden in de loop van het stuk nog een heel andere kant van zichzelf laten zien. Eigenlijk zijn het vier levensverhalen, van vier enorme ego’s, die nauw met elkaar verweven zijn.

Carrièremaker Joep is blind voor het egoïsme dat zijn relatie en zijn gezin vernietigt. De nauwelijks genezen Tom ruikt nog niet de smaak van succes of hij zit alweer met zijn neus in de coke. De impotente Maarten krijgt ‘m alleen nog omhoog bij jonge meisjes, die niets van hem vergen. In iedere scène komt vrijwel alles aan bod.

Goos schreef een doorgecomponeerde Tsjechov die je de adem bijkans ontneemt. Met messcherpe dialogen, vileine humor en taferelen die even hilarisch als genânt zijn. En met een enkel ontroerend moment.

Het slot komt wel erg dramatisch uit de lucht vallen. Maar dat is slechts een vlekje op een spetterend blazoen. Daarbij is het stuk voortreffelijk geregisseerd en wordt het gespeeld door vier veertigers, die hun gigantische speltalent uitleven als een stel jonge honden. Achteraf gezien stemt Goos’ beeld van deze generatie tamelijk treurig. Maar zolang je er naar kijkt is het om je dood te lachen.

HANS BRANS

Verbeelding ontbreekt in fraaie Pinter

LEEUWARDEN - Pinter is zeventig geworden en om dat te vieren heeft Joop van den Ende 'De Huisbewaarder' uit 1960 in productie genomen, met John Kraaijkamp senior in de hoofdrol.

Van de vroege Pinters is 'De Huisbewaarder' nog wel het meest toegankelijk. Ook hier is een man in een kamer het simpele vertrekpunt, dat door Pinter voorzien wordt van een bijna universele lading. Buiten die kamer is de dreiging, het gevaar.

De jonge man heet Aston. De kamer waarin hij bivakkeert is een halve uitdragerij. Aston heeft een oude zwerver meegenomen die op straat in moeilijkheden was gekomen. Hij mag op het lege bed slapen. Aston is een schichtige jongen, die te vlug praat of ineens in zichzelf gekeerd is.

Voorstelling: De Huisbewaarder. **Auteur:** Harold Pinter. **Spel**: John Kraaijkamp sr.. Mark Ram en Geert Jan Romeijn. **Regie:** Berend Boudewijn. **Vertaling:** Ger Apeldoorn en Harm Edens. **Plaats:** De Harmonie, Leeuwarden. **Toeschouwers**: 925. **Nog te zien:** 27 en 28 februari in Drachten.

Tegenover hem houdt de zwerver Davies zich nog wel staande als een man die de wereld kent. Davies is een kletsmajoor vol vage verhalen over papieren die hij moet ophalen en over een andere naam die hij ooit moest aannemen. Het is een rol die Kraaijkamp past als een tweede huid. Hij kletst met alle winden mee en zoekt ondertussen waar hij zijn voordeeltjes kan halen - gretig en angstig tegelijk. Taal is voor hem een middel tot overleven.

De echte dreiging komt dan ook niet van hem, maar van een onbekende man die Davies de stuipen op het lijft jaagt als hij alleen in het pand is. Hij houdt Davies voor een insluiper en beweert dat hij de eigenaar is. Op die momenten verandert Pinters banale realiteit in een angstdroom. Maar deze Mick blijkt inderdaad de eigenaar te zijn. En een broer van Aston.

Voor hem is taal een machtsmiddel. Tot hij aan het fantaseren slaat over de transformatie van dit krot tot luxe appartement - dan wordt zijn taal een lauw bad van verbale zelfbevrediging. Het meest authentiek is de taal in het aangrijpend gespeelde verslag dat Aston geeft over zijn behandeling in een psychiatrische kliniek.

Het eigenaardige is dat de 'taalstrijd' van de drie personages zich nooit afspeelt tussen de twee broers. Steeds als Aston verschijnt, verdwijnt Mick en andersom. Mick kan het absoluut niet velen dat Davies - die het nog even tot 'huisbewaarder' heeft geschopt - zijn broer gestoord noemt, maar van zorg of genegenheid voor Aston blijkt niets. Waar het onvermogen tot communiceren op andere fronten tenminste nog wordt uitgeleefd, is het contact hier volkomen afgevroren.

Niet alleen Kraaijkamp, maar ook Mark Ram (als Aston) en Geert Jan Romeijn (als Mick) spelen een perfecte Pinter. Toch blijft de regie steken in mooi spel. In het realistische decor zou een stuk van Heijermans niet misstaan, maar dit is geen Heijermans. Wat ontbreekt is een scheutje theatrale verbeelding waarin de subtiele symboliek van Pinter zichtbaar wordt gemaakt.

HANS BRANS

Groteske 'Ynbylde sike' is genot foar it each

IT HEARRENFEAN - Lykas by de premiêre yn 1673 iepenet en slút ek Tryater syn 'Ynbilde sike' fan Molière mei in dûnske. En lykas yn de oarspronklike útfiering spylje pruken, poeier, ruches en kant in wichtige rol. Mar dêr sil de oerienkomst, alteast wat it uterlik oanbelanget, wol mei ophâlde. Yn de rezjy fan Judith de Rijke is it 'comédie-ballet' dat Molière skreau foar de Sinnekening in sterk ferkoarte klucht wurden, mei in protte ferwizings yn de oanklaaiing nei de pruketiid, mar perfoarst gjin 'historysk ferantwurde' opfiering.

It tsjindiel is wier. Freark Smink yn syn pontifikale stoel yn it sintrum fan it toaniel en mei in sliepmutse op 'e holle liket noch aardich op de tradyzjonele ynbylde sike, mar foar de rest fan de troupe jildt: wat útwrydsker, wat dwylsinniger. Tsjinstfaam Toinette (Lianne Zandstra) sjocht der út as de keninginne fan 'Alice in Wonderland', Nynke Laverman as dochter Angélique as in popke fan acht dat harsels schminkt hat en de pruken fan de ferskate rollen dy't Arnold Dijkstra mei grutte faasje delset, sjogge derút as wie er sûnder helm op mei de brommer troch de waskstrjitte riden.

Foarstelling: De ynbylde sike. **Skriuwer:** J.-B. Molière. **Selskip:** Tryater. **Spilers:** Freark Smink, Lianne Zandstra,Jan Arendz , Arnold Dijkstra, Nynke Laverman, Marijke Geertsma. **Rezjy**: Judith Rijke. **Bewurking:** Judith Rijke en Judith Wendel. **Oersetting**: Bouke Oldenhof. **Plak:** Posthuis Theater, It Hearrenfean. **Taskôgers:** 350. **Noch te sjen**: 16 febr. It Hearrenfean; 20 febr. Joure en oant 27 april rûnom yn 'e provinsje.

Gnize dus, as er allinnich mar opkomt. Net allinnich de klean en de kapsels binnen betsjoeningen fan absurditeit, de wize fan spyljen is like grotesk. Foaral mei opkomsten bewege de spilers har hast as in soarte fan grutte poppen, skynber stiif, faak front seal en elts personaazje mei in eigen idioom. De moaiste opkomst is sûnder mis dy fan Jan Arendz as notaris Bonnefoy: yn ien kear stiet er der as it plaatsje fan in lange pias, mei in kraach fan in meter trochsnee en dêrboppe in losse holle dy't net ophâlde kin fan knikken, as wie der in fear los.

In protte fan dizze fynsten, útfierd troch prachtich útwurke karikatueren meitsje fan dizze foarstelling in moaie 'lach of ik schiet' show, mar efternei riist wol de fraach: wêr giet it hjir no eins om?

De swierrichheid mei 'De ynbilde sike' is yn it foarste plak dat it in satire is op wat net mear bestiet: in medyske stân dy't folslein ynkompetint is, mar dy't mei har potjeslatyn wol de autoriteit fan Us Leaven Hear sels hat. Fansels rinne der ek tsjintwurdich noch kwaksalvers by de rûs om, mar dy sitte dochs benammen yn wat wy no 'it alternative sirkuit' neame. De bewurkers hawwe wol alles dêr't dat wy no net in soad mear mei kinne fuortsnien, mar se ha der spitichernôch net foar keazen om Molières giftige pylken yn soksoarte fan rjochting om te bûgjen.

En de ynbylde sike sels dan? Ha wy dêrmei net in kwaal te pakken dy't folslein fan dizze tiid is? Allinnich oan it slot, as er twongen wurdt om syn waan ûnder eagen te sjen, lit Smink hiel efkes wat sjen fan de panyk en de eangst ûnder it egosintrisme fan dizze man. Hoe moai Smink syn sabeare sike ek delset, foar dy kant fan syn personaanzje biedt dizze styl net folle romte. Dêrfoar bliuwt de foarstelling te folle in parody op... ja, op wat eins? Op tradisjonele Molières?

Men moat jin as taskôger mar net te folle bekroadzje om de relevânsje fan it stik. It is yn elts gefal in genot foar it each en te laitsjen is der genôch.

HANS BRANS

‘Erik’ op de vrije vleugels van Drost

HEERENVEEN. Wat je al niet met een parachute kunt doen in de wriemelende insectenwereld van Erik Pinksterblom. En wat acteur Peter Drost al niet kan doen in de huid van Erik en vooral in de gedaanten van de talloze insecten die Erik ontmoet.

Erik is de grote, kleine held uit Godfried Bomans tweede roman: ‘Erik of het klein insectenboek’. Tien jaar geleden is het boek uit 1941 ook al eens door Peter Drost op de planken gebracht, maar in deze reprise is er van alles veranderd. Uiterlijk is het een tamelijk sobere voorstelling geworden, met niet veel meer dan die twee ingrediënten: het talent van die ene speler en dat van de parachutebediener, die het grote, ronde witte doek op allerlei manieren weet te plooien als hemel, slakkenhuis, vlinder, spin en noem maar op.

De transformaties van Peter Drost zijn nog veelvuldiger. Hij is om te beginnen de verteller van het verhaal, maar ook de hoofdpersoon die op een avond in zijn zo vaak bewonderde schilderij tuimelt. Als Erik eenmaal gekrompen is tot het formaat van de beestjes die hij zo goed kent uit ‘Solms Kleine Insectenboek’ kan het avontuur beginnen.

Erik komt op visite bij de deftige familie Wesp, waar hij contrabas speelt op een bromvlieg en waar hem het standsverschil met de ordinaire werkbijen wordt ingepeperd. Een filosofisch aangelegde hommel taxiet hem met Amsterdams accent naar het hotel van een broodnuchtere slak, één van de fraaiste creaties van Drost. Met twee krukken als ogen op steeltjes sleept hij zijn gast naar zijn verblijf.

Voorstelling: ‘Erik of het klein insectenboek’. **Tekstbewerking:** Tom Sijtsma, naar het boek van Godfried Bomans. **Spel**: Peter Drost. **Regie:** Henk van Ulsen. **Muziek:** Fay Lovsky. **Vormgeving:** Tom Schenk. **Bediening parachute:** Wim Mönnich. **Plaats:** Posthuis Theater, Heerenveen. **Toeschouwers**: 250. **Nog te zien:** 4 oktober in Drachten en 17 oktober in Leeuwarden.

Vrijwel alle episodes uit het boek trekken op de planken aan het oog voorbij. Moeiteloos verandert Drost van een rups in een vlinder, van kever naar worm en van worm naar mier. Hulpmiddelen heeft hij daarbij nauwelijks nodig. Met subtiele veranderingen in stem, houding en tempo weet hij alle insecten trefzeker en heel vermakelijk neer te zetten, schitterend ondersteund door de geluidseffecten van Fay Lovsky.

Net als in zijn boeken is de wereld van Bomans ook in deze voorstelling humoristisch en op een milde manier absurd. Er gebeuren wat enge dingen, maar ondanks de ‘moraal’ van ‘eten of gegeten worden’ gaat het er best wel huiselijk en gezellig aan toe in deze Nederlandse tegenhanger van ‘Alice in Wonderland’. Net als het boek wil de voorstelling vooral een pleidooi zijn voor de kinderlijke fantasie en ook een beetje een kritiek op de fantasieloze, domme grote-mensenwereld. Voor kinderen van acht tot tachtig dus.

HANS BRANS

‘Leonce en Lena’ klucht met bittere nasmaak

LEEUWARDEN - Het kan niet anders of het meest toepasselijke toneelstuk in dit jaar van Het Huwelijk is ‘Leonce en Lena’ door het RO Theater. Gelukkig zonder enige verwijzing naar óns koninklijke paar, want het curieuze stuk dat Georg Büchner in 1836 schreef, is meer dan een anti-leerschool voor vorsten.

Voor Willem-Alexander en zijn vriendin moet gevreesd worden dat hun zelfopoffering voor de natie en de roddelbladen al niet meer is terug te draaien. Prins Leonce probeert dat nog wel. Koning Peter van het fantasierijkje Popo heeft besloten dat zijn zoon moet trouwen met prinses Lena van het rijkje Pipi.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Leonce en Lena. **Auteur:** Georg Büchner. **Gezelschap:** RO Theater. **Spel:** Herman Gilis, Steven Van Watermeulen, Fania Sorel, Eelco Smits, Hans Leendertse, Goele Derick en Désirée Snackey. **Regie:** Alize Zandwijk. **Vertaling**: Peter Nijmeijer. **Decor**: Thomas Rupert. **Toeschouwers**: 150. **Nog te zien:** 14 februari in Drachten, 15 maart in Heerenveen.

Leonce besluit zijn bestemming te ontvluchten, samen met de vrolijke nihilist Valerio. Ondertussen ziet prinses Lena zich eveneens geslachtofferd voor een geschift staatsbelang en samen met haar gouvernante neemt ook zij de benen.

De symboliek van de attributen aan de vrijwel lege, witte wanden van het decor wordt nu duidelijk. Aan de rechterwand hangt een groep geweien: het koninlijk wild waarop de achterblijvers jacht zullen maken. Tegen de achterwand hangt een cluster geweren, ten teken van het geweld waarmee ieder rechtgeaard regime zich staande houdt. De koekoeksklokken aan de linkerwand zijn van een andere orde. Te pas en te onpas hameren zij met hun olijke gekwek de zinloze tijd in het bewustzijn van Leonce.

Die Leonce is qua humeur de tegenhanger van vriend Valerio. Zoals Steven Van Watermeulen het eerste halfuur op zijn stoeltje geplakt zit is hij de vleesgeworden zwaarmoedigheid. Hij heeft meer tijd te vermoorden dan zijn rijke, maar vruchteloze fantasie aan kan. De totale verveling, waartoe hij is veroordeeld leidt tot een absurdistisch beleefde zinloosheid. De kale boom op het lege toneel is een subtiele vingerwijzing naar Becketts ‘Wachten op Godot’.

Büchners stuk is dus niet alleen een bijtende satire op de adelijke leeghoofdigheid en de harde onderdrukking na de Franse Revolutie. Maatschappijkritiek gaat bij hem geruisloos over in een existentiële wanhoop die niet alleen is weggelegd voor kroonprinsen of adolescenten.

In de regie van Alize Zandwijk is die dubbelheid perfect verbeeld. Aan de complexe taal wordt evenveel recht gedaan als aan de sfeer van eindeloze landerigheid. En toch is de voorstelling rijk gevuld met schitterende vondsten, met prachtige beelden en vooral met verrukkelijk dwaas spel van alle spelers. Het levert een ingetogen klucht op, waar je vaak besmuikt om moet lachen.

Met Leonce en Lena loopt het slecht af. Bij toeval vinden ze elkaar op de vlucht en worden verliefd. Pas als ze in vermomming de koning het huwelijk hebben laten voltrekken ontdekken ze wie ze werkelijk zijn. Opnieuw ingelijfd door ‘het systeem’ krijgt het ‘happy end’ een bittere nasmaak.

HANS BRANS

Potasch en Perlemoer overleven de vakantie

Voorstelling: Potasch en Perlemoer op vakantie. **Tekst:** Jan en Johan Blaaser. **Spel**: Hans Boskamp, Michiel Kerbosch, Maranne Vloetgraven, Heddy Lester. Hein van Beem, Tim de Zwart en Wim Serlie. **Regie:** Tony Craven. **Bewerking**: Lex Paschier. **Plaats:** De Koornbeurs, Franeker. **Toeschouwers**: 190.

FRANEKER - Potasch en Perlemoer is een klassieker in het genre van de lichte komedie. In Nederland schreven Jan en Johan Blaaser er in de jaren zestig een aantal afleveringen van, die nu door Theaterproducent IMM Theater opnieuw zijn afgestoft.

Het succes van Potasch en Perlemoer berust voor het grootste deel op het ijzersterke duo van de twee joodse compagnons, die elkaar permanent in de haren vliegen, maar zo met elkaar vergroeid zijn dat ze twee kanten van eenzelfde medaille zijn geworden. Een soort Jiddische Dikke en de Dunne. Door dat uitgesproken duo hoeft de komedie het niet van al te veel geforceerde opkomsten en afgangen te hebben. Daar komt bij dat deze productie een redelijk sterke bezetting heeft, met Hans Boskamp als Potasch en Michiel Kerbosch als zijn zakelijke partner.

Het verhaal van 'Potasch en Perlemoer op vakantie' is niet bepaald van beton, maar daar hoef je je niet aan te storen. De situaties zijn vermakelijk, de woordgrappen aardig en het spel bekwaam, ook dat van de andere rollen. Vooral Tim de Zwart als joggende schoenpoetsvertegenwoordiger heeft een frisse, prettig gestoorde uitstraling.

Wat misschien ontbreekt is het natuurlijke element van de twee gehaaide mislukkingen: de grootstedelijke, Jiddische entourage van de textiel firma 'Potasch en Perlemoer'. Net als met exotische hapjes kan het gebeuren dat hetzelfde recept in een andere omgeving opeens minder tot zijn recht komt. En net als bij de Dikke en de Dunne zit bij zo'n succesnummer uit de oude doos ook de sleet er wel een beetje op.

De mooiste momenten van het stuk waren misschien nog wel de wat romantische, tedere ogenblikken. Bijvoorbeeld bij de ingezakte Perlemoer die zich niet kan voorstellen dat Mollys beschrijving van de ideale man op hem slaat. Of bij het verstilde moment dat Potasch en zijn vrouw elkaar ineens hervonden. Dan deed de voortgang van het verhaal er even niets meer toe en werd de tragische noot in de joods humor voelbaar.

HANS BRANS

Waas en Heerschop vlakken Beckett af

DRACHTEN - 'Op een dag zijn we geboren, op een dag sterven we; op dezelfde dag, op hetzelfde ogenblik', is het pathetische antwoord van het heerschap Pozzo op de vraag wanneer iets plaatsvond. Dat is de sombere, uitzichtloze kant van 'Wachten op Godot'. Maar er is ook een andere, lichte kant, die doet denken aan de Dikke en de Dunne of aan de door Beckett bewonderde Buster Keaton, de komiek die nooit lachte.

Dat is de kant die artistiek leider Koos Terpstra met zijn versie van deze moderne klassieker het meest voor ogen heeft gestaan. Nadat het stuk in 1953 in Parijs in première ging, riep het heftige reacties en diepzinnige vragen op. Was die Godot waar de twee zwervers op wachten? God? Was dit het zinloze leven na 'de dood van God'?

Dat moeilijke gedoe moesten we nu maar eens laten voor wat het was. Dus huurde Terpstra opnieuw (na Brecht) de kwajongens van cabaretgroep NUHR in en probeerde er een dolle boel van te maken. Tot op zekere hoogte is dat ook gelukt. De combinatie van droogkomische en vileine humor en van verbale en fysieke souplesse, die het duo Heerschop en Waas eigen is, werkt over het algemeen uitstekend bij de twee eindeloos wachtende zwervers.

De een is de sombere, vergeetachtige, aardse Estragon - met te krappe schoenen. De ander is de redeneerderige optimist-tegen-beter-weten in Wladimir - met een knellende hoed. Losjes, vlot en gewiekst werken ze zich door de tekst heen. In cabareteske terzijdes nemen ze en passant ook de toeschouwer op sleeptouw.

Een meer toegankelijke Beckett zal er niet vaak gespeeld zijn. Ook de passerende meester Pozzo en zijn slaafje Lucky passen uitstekend in deze even absurde als vanzelfsprekende speelstijl. Toch heeft Terpstra - op wat gerommel met de tekst na - een tamelijk traditionele 'Wachten op Godot' neergezet. Bolhoedjes, zwarte kleding, een leeg, wit decor en de auteursrechtelijk verplichte kale boom.

De laatste is voor deze gelegenheid op een halve bol gezet, zodat het ding als een reuze tuimelaar werkt. Een toepasselijke vondst. De bijna te puristische vormgeving staat eigenlijk haaks op de losse omgang met de tekst. Of het aan de al te vlotte vertaling van de regisseur ligt of aan de vrijheden die de cabaretiers zich veroorloven is moeilijk te zeggen, maar ik proef niet veel van de subtiele vermenging van taalvormen die voor Beckett zo bepalend is.

Voortdurend 'tuimelt' zijn tekst heen en weer tussen diepzinnig en onbenullig, geleerd en achterlijk, cliché en misverstand, algemeen en concreet. Juist het gevangen zitten in deze taalvormen maakt het bestaan tot een zinloze onderneming. Het is niet zo dat die contrasten in deze voorstelling helemaal ontbreken - hoe zou je ze er ook uit kunnen halen? - maar door de drang om het publiek mee te nemen in een vrolijk avondje tobben worden ze wel afgevlakt.

HANS BRANS

Voorstelling: Wachten op Godot. **Auteur:** Samuel Beckett. **Gezelschap:** Noord Nederlands Toneel. **Spel:** Peter Heerschop, Viggo Waas, Justus van Oel, Hans Riemens en A. Makkinga. **Regie en vertaling**: Koos Terpstra. **Plaats**: De Lawei, Drachten. **Toeschouwers**: 210. **Nog te zien:** 24 mei in Leeuwarden.

Tragiek van Willem I in 101 taferelen

HEERENVEEN - Historisch drama zien we niet veel op de Hollandse planken, zeker niet over onze vaderlandse geschiedenis. Maar er zijn uitzonderingen: in het hoofdstuk 'Vaderland en Oranje' was er twee jaar terug het stuk van Vorstenbosch over Wilhelmina en nu is daar Willem I bijgekomen, in een stuk dat schrijver, regisseur en hoofdrolspeler Jan-Jaap Jansen 'Het verlies van België' heeft gedoopt.

Omdat geschiedenis steeds meer een gesloten boek blijft, heeft de auteur heel wat uit te leggen. Wie weet nog wie Van Speijk was („Dan liever de lucht in"), waarom de Tiendaagse veldtocht een succes èn een mislukking werd, en wat de rol was van de latere koning Willem II in het drama dat bij ons de 'afscheiding van België' ging heten? De schrijver heeft zich een bijna onmogelijke opdracht gesteld om daar boeiend theater van te maken, maar het resultaat mag er zijn.

Hij begint met uit te leggen hoe hij als tienjarig Haags jongetje in Brussel zich vergaapte aan het monument dat de Belgische vrijheidsstrijd verheerlijkte. Jansen heeft dan nog de rol van acteur-verteller, die zich aan het voorbereiden is. Pas als de transformatie naar koning Willem I en naar de andere historische rollen tot stand is gekomen, komt het spel pas echt los.

Het is een ingewikkeld verhaal, met een eindeloze reeks scènes die zich afspelen in Brussel, in den Haag, het Loo, Londen, de schouwburg, de thee ten paleize, het slagveld. Er moet niet alleen veel worden verteld, maar ook veel worden uitgelegd. De Pirandello-achtige onderbrekingen van de acteurs voegt daar nog eens een laag aan toe. Inhoudelijk voegt dit weinig toe en het commentaar van de 'spelers' is ook niet altijd even origineel. Maar de historische stof krijgt er wel wat meer lucht mee en het biedt de schrijver de gelegenheid om zijn stuk te presenteren als een hedendaagse zienswijze.

Voorstelling: Het verlies van België. **Auteur:** Jan-Jaap Jansen. **Gezelschap**: De Kern. **Spel**: Jan-Jaap Jansen, Bob van Tol, Arthur Boni, Diana Dobbelman, Marike de Kruijf, Suzanne Becht, e.a. **Regie:** Jan-Jaap Jansen. **Plaats:** Het Posthuis, Heerenveen. **Toeschouwers**: 120.

Toch blijft het de vraag of deze materie het gedoe van 'toneel over toneel' nodig heeft. De schrijver zoekt met zijn verhaal over de afscheiding van België ook naar de oorsprong van de ambivalente verhouding tussen Belgen ('gemoedelijk') en Nederlanders ('arrogant') en hun wederzijdse beeldvorming. Maar voor zo'n vraagstuk is het vehikel van deze voorstelling te krap. De typeringen van met name de Belgische hoofdrolspelers blijven daardoor steken in de bekende cliché's van Bourgondisch en vriendjespolitiek.

Veel interessanter is de tragiek van de koppige, goedbedoelende koning Willem I. Hoe meer hij zijn best doet om de Belgen voor zijn koninkrijk te behouden, des te meer verpest hij de verhoudingen. Tenslotte wordt hij ook door zijn Europese collega's in de steek gelaten en als hij tenslotte wil hertrouwen met een katholieke Belgische wordt de koning, die tot de beste van onze geschiedenis gerekend mag worden, verwezen naar de mestvaalt van de geschiedenis.

Het is eigenlijk een wonder dat in de overvloed van taferelen die persoonlijke tragedie er toch nog overtuigend uitkomt. En dat geldt niet alleen voor het hoofdpersonage. Ook de vurige en gemuilkorfde dochter Marianne en haar broer Willem - de Belgenvriend die tegen de Belgen moest vechten - spelen met verve een persoonlijk drama in hun maatschappelijke harnas.

HANS BRANS

Onmogelijke wereld van Portia Coughlan

LEEUWARDEN - Een Griekse tragedie op z'n Iers, een noodlotsdrama met bizarre trekken, zo worden de twee drama's van Marina Carr omschreven die het Ro Theater gisteren en vandaag op de planken zet. In 'Portia Coughlan' zit het noodlot er vanaf de eerste seconde in.

Daar staat de titelheldin: op een keukenblokje tussen de vuile vaat, blote benen onder een lange trui, zwarte haren voor het gezicht. Ze neemt een slok, ze is immuun voor alle goedbedoelde of minder goedbedoelde aansporingen van haar omgeving en kan alleen nog maar van haar afbijten, als ze al ergens op reageert.

Juist op haar verjaardag en die van haar vijftien jaar geleden overleden tweelingbroer kan ze geen afscheid nemen van zijn herinnering. Maar ze kan evenmin over hem praten en nog minder velen dat anderen dat doen. Zo onvermijdelijk is haar ondergang dat Portia zich halverwege de voorstelling al heeft verdronken, precies zoals haar broer.

Waar gaat het daarna nog over? Eerst is er de begrafenis, waarbij familieleden elkaar tot de grond toe afbreken en er opnieuw gegrossierd wordt in bizarre simultaanacties. Daarna lijkt het stuk opnieuw te beginnen in scènes met Portia die kennelijk als flashbacks opgevat moeten worden. Nu pas wordt duidelijk wat er met broer en zus aan de hand was, wat de rol van de ouders was en dat er bij hen ook iets mis was in de incestueuze sfeer.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Portia Coughlan. **Tekst:** Marina Carr. **Gezelschap**: Ro Theater. **Spel**: Sanneke Bos, Herman Gillis, Sylvia Poorta, Paul R. Kooij, e.a. **Regie:** Alize Zandwijk. **Vertaling:** Peter Nijmeijer. **Toeschouwers**: 130.

Had dit deel niet eerst gemoeten? Hadden we dan niet minder afstandelijk naar het psychische wrak Portia gekeken en met iets meer begrip van al die idiote figuren die haar omringden? Het vermoeden rijst dat de volgorde is omgedraaid om het raadsel rond Portia's depressie en de relatie met het broertje zo lang mogelijk te rekken.

Van het verhaal moet dit stuk het niet hebben. Iedereen spuit van tijd tot tijd herinneringen, zijn fantasieën en verwijten, die meestal in een ver verleden zijn blijven hangen. Dat levert mooie beelden op van eenzame zielen en mislukte levens, maar weinig interactie.

Regisseur Alize Zandwijk heeft een neiging tot het groteske, tot allerlei gelijktijdige, bizarre soloacties op een toneel dat beheerst wordt door een gigantische, omgevallen boom (symbool voor vul-maar-in). Het maakt de wereld rondom Portia niet alleen voor haar, maar ook voor ons moeilijk te vatten. Ondanks dat valt er in taal, beeld en spel veel te genieten en zeker Sanneke Bos als Portia maakt oprechte ontroering los.

Vanavond speelt het Ro Theater 'Kattenmoeras'.

HANS BRANS

Seks verkoopt in virtuele wereld, liefde niet

DRACHTEN - Chatrooms, daten, cyberseks - kreten die bejaarden van boven de dertig uit de krant kennen, maar die voor vijftienplussers gesneden koek zijn. En volgens de flyer van Zep is hun voorstelling 'Sex sells' bedoeld voor die categorie. Die zijn wel wat gewend en het publiek wordt dan ook getrakteerd op een lekkere harde en snelle mix van muziek, multimedia, cabaret en flitsende scènes - afgemaakt met enkele toefjes horror en harde porno.

Het klinkt heftiger dan het is. 'Sex sells' heeft wel degelijk een thema en zelfs een verhaal. Dat draait helemaal om Lisa, een meisje van 29, dat gekluisterd aan haar beeldschermpje vanuit de veilige anonimiteit op zoek is naar contact.

Vooral het begin is mooi, waarin we de dialoog van de acteurs in getikte vorm voorbij zijn flitsen op het scherm. De tekst is hier niet de illustratie bij de sprekende acteurs, maar andersom. Die verwarring geeft meteen een hint naar het centrale thema: Lisa verkiest na een tijdje de virtuele wereld van de babbelboxen op het internet voor de 'echte' werkelijkheid daarbuiten.

Plaats: De Lawei, Drachten. **Voorstelling**: Sex sells. **Gezelschap**: Zep. **Spelers:** Noor Denteneer, Has Drijver, Dennis van de Ven. **Regie**: Peter Pluymaekers. **Tekst**: Els Schaper, e.a. (naar 'Der reizende Reigen' van Gustav Schwab). **Toeschouwers**: 180. **Nog te zien**: 28 maart, Leeuwarden.

In het begin komt het nog wel tot een 'life' afspraakje met een van haar gesprekspartners uit een romantische 'chatroom', maar dat verloopt zó puberaal verkrampt, dat Lisa zich opsluit achter haar pc. Daar worden dan van lieverlee de hardere 'kletskamers' bezocht met een verbale duo-masturbatie als hoogtepunt. Deze combinatie van geilheid en gedeelde eenzaamheid is van een treurige schoonheid.

De voorstelling maakt verder toch wel een wat aan elkaar geplakte indruk. Cabareteske scènes met 'geleerden' en vette heren-humor over de aard van het mannelijke en het vrouwelijke wezen worden afgewisseld met romantische liedjes en de horror van een bibberige close-up camera. Een vleugje moralisme is regisseur Peter Pluymaekers niet vreemd: de virtuele wereld is de oorzaak van Lisa's onvermogen om werkelijk lief te hebben. Het is de vraag of het niet omgekeerd is.

HANS BRANS

‘Vallende sterren’ lichte komediantenkomedie

DRACHTEN - Theater over theater is niet nieuw, maar de Franse schrijfster en actrice Josiane Balasko heeft met ‘Un grand cri d’amour’ niet de pretentie een diepzinnig doorkijkje te geven in het wezen van het toneel of van het toneelspel. Het theater levert hier alleen het milieu voor een vlotte komedie.

‘Vallende sterren’, zoals de Nederlandse titel in de bewerking van Shireen Stroker luidt, draait om twee toneelspelers. Peter Tuinman speelt Hugo, een zelfingenomen acteur op z’n retour, die door zijn producent gedwongen wordt om met zijn ex te spelen, nadat de vrouwelijke hoofdrol zwanger is geworden.

Het stuk begint met de wanhopige zoektocht van de producent (Maarten Wansink) en de regisseur (Wil van der Meer) naar een vervangster. Even later blijkt de producent de komst van die ex al bekokstoofd te hebben. Aangezien zijn wanhoop in de openingsscène niet geveinsd was, is het nogal een inconsequent begin. Gelukkig blijven meer van die missers achterwege.

Plaats: De Lawei, Drachten. **Voorstelling**: Vallende sterren. **Auteur**: Josiane Balasko. **Spel**: Peter Tuinman, Lieneke Le Roux, Maarten Wansink, Wil van der Meer, Rinke Wils. **Regie, vertaling en bewerking:** Shireen Stroker. **Toeschouwers**: 300. **Nog te zien**: 4 april in Franeker.

Het wordt zelfs echt leuk. Wansink speelt met losse bravoure en grove leugens de twee voormalige echtelieden tegen elkaar uit. Ook al kunnen ze na tien jaar elkaars bloed wel drinken, hij ziet haar komst als de enige redding voor zijn stuk. Sterker nog, hun ‘hereniging’ op het toneel is een publiciteitsstunt die de kassa zal laten rinkelen.

Dus maakt hij haar wijs dat Hugo niet alleen spijt heeft, maar ook kanker in het laatste stadium. Alleen zij, Gigi (Lieneke Le Roux), kan zijn leven nog zin geven. Vervolgens speldt hij Hugo op de mouw dat zijn ex op het punt staat heel akelige memoires te publiceren. Deze productie zou haar daar van af kunnen houden.

Het doordrukken van die opzet is het mooiste deel van het stuk. Je weet dat als de repetities begonnen zijn het bedrog aan het licht zal komen. Tegen de tijd dat het zover is begint het stuk te rekken. Toch is de voorspelbaarheid van het tweede deel geen ramp. Daarvoor blijft het onderwerp te luchtig en zijn de grappen te leuk.

Peter Tuinman speelt zijn verwaande acteur nadrukkelijk parmantig, bijna alsof hij bang is te veel op zichzelf te lijken. Le Roux zoekt het meer in de karikatuur van de hysterische ‘actreutel’. Het sterkst komt Wansink naar voren als de manipulerende producer. Een leuke avond.

HANS BRANS

Snelle komedie over het Ik-tijdperk en daarna

HEERENVEEN. Naast vader en dochter spelen Rik Hoogendoorn en Femke Mostert nog een groot aantal andere types in hun visie op 'De jaren zeventig'. Visie is een groot woord. De onafzienbare reeks korte scènetjes draaien vooral om de 'petite histoire' van de dochter, die er achter wil komen wie haar moeder was, en de vader, die dat steeds verborgen probeert te houden.

Die vader is een verlopen zanger van luisterliedjes, zwaar aan de dope en een typisch product van het beruchte 'Ik-tijdperk'. In zijn glorietijd ging een dun laagje idealisme - 'ik heb nog opgetreden voor de abortus-kliniek in Bloemenhoven" - hand in hand met puur egoïstische genotzucht: dat wil zeggen: hasj, coke en 'in ieder stadje een ander schatje'.

Veel scènes hebben het kolderieke, vlotte van cabaretschetjes en daar zal Hoogendoorns achtergrond als lid van het duo 'Echte mannen' niet vreemd aan zijn. De charme van de voorstelling zit voor een deel in de virtuoze manier waarop een stuk of zes verhaallijntjes tezamen dat ene verhaal vertellen over vader en dochter.Zo zien we de vader met zijn dochter als kleuter, puber en volwassene. En de vader als artiest, zijn geheime relatie met haar moeder, zijn einde in een afkickkliniek.

Voorstelling: De jaren zeventig. **Tekst en Spel:** Rik Hoogendoorn en Femke Mostert. **Tekst en regie:** Rob Bloemkolk. **Muziek**: Toon Plasman. **Plaats:** Het Posthuis Theater, Heerenveen. **Toeschouwers**: 110

Het lijntje waarin al die lijntjes samenkomen is dat van het t.v.-optreden van de dochter in zo'n opsporingsprogramma, na haar vaders dood. Hoogendoorn speelt daarin een vettige, media-geile presentator, die meer geïnteresseerd is in het te kakken zetten van haar beroemde junkie-vader, dan in haar zoektocht naar de moeder.

De overgangen van de ene scène in de andere en van het ene personage in het andere gaan soms zo snel dat je het nauwelijks kan bijhouden. Verkleedpartijen komen er niet aan te pas.

Er is een kamerschermpje, een stoel en een zitzak - zo'n typisch onmeubel uit de jaren zeventig. Soms wordt er een stem verdraaid of een gekke bek getrokken, maar meestal is het puur de speler die je in één klap meeneemt naar een ander situatie. Femke Mostert - ook van de Kleinkunstacademie, maar dan twintig jaar later - biedt op alle fronten uitstekend partij aan de soepele lobbes Hoogendoorn.

Meeslepend drama is het niet en erg diep gaat het commentaar op het vermaledijde 'Ik-tijdperk' ook niet, maar het beeld dat geschetst wordt is wel raak en vooral vermakelijk.

HANS BRANS

Tikkende tijdbommen van Karst Woudstra

HEERENVEEN - In het programmaboekje wordt Karst Woudstra, de schrijver en regisseur van 'Het beloofde land', vergeleken met Henrik Ibsen. Die vergelijking is niet ongepast, want hij kan zich beslist meten met de grote Noor. Hij snijdt bovendien hout, want Woudstra en Ibsen gebruiken dezelfde, fijnmazige techniek. In een kort tijdsbestek worden stap voor stap de geheimen van een lang en troebel verleden ontrafeld en dat allemaal in een realistische stijl alsof je meeluistert aan het open raam.

In 'Het beloofde land' bestaat het verleden uit onverwerkte gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog en de verzwegen gevolgen ervan in de jaren daarna. De familie is die van Sam Lanzenberg (Cees Linnebank), een verstrooide joodse professor met nachtmerries, die zich liever begraaft in zijn werk dan dat hij in gaat op de drammerige vragen van zijn oudste zoon. 'De levenden schamen zich voor de doden', noemt zijn niet-joodse vrouw Doro (Will van Kralingen) dat. De tijd is een zaterdag in 1965, vlak voor de familie op vakantie gaat naar Italië.

Om de complexe relaties tussen de personages - en alle geheimen die daarmee samenhangen - te beschrijven is onbegonnen werk. Oudste zoon Ruben heeft een vriend die kind aan huis is, maar wiens vader in en na de oorlog een kwalijke rol speelde. Grootvader Jacob pepert hem dit hardhandig in. Dezelfde grootvader krijgt een hartverzakking als hij erachter komt dat de jongste zoon Daniël graag in een jurk rondloopt, nota bene met goedvinden van zijn ouders.

De moeder blijkt met medeweten van de vader - en van iedereen eigenlijk - een relatie te hebben met een oude jeugdvriend van Samuel Lanzenberg. Waarom die daar nooit bezwaar tegen maakte wordt duidelijk aan het slot van het stuk, maar die laatste onthulling verklappen we hier maar niet.

Plaats: Posthuis, Heerenveen. **Voorstelling**: Het beloofde land. **Tekst en regie:** Karst Woudstra. **Gezelschap:** Het Nationale Toneel. **Spel**: Gees Linnebank, Will van Kralingen, Marc Nochem, Joost Claes, Titus Boonstra, Camilia Blereau. **Toeschouwers**: 250. **Nog te zien:** 13 november in Leeuwarden.

Geen gebrek aan problemen dus. Als toeschouwer is het permanent opletten geblazen want iedere zin en ieder gebaar houdt een verwijzing in naar het verleden of naar de onvermijdelijke onthulling ervan in de nabije toekomst. Bij het leggen van al die verbanden schiet de dramatiek van het moment er nogal bij in. De personages zijn eigenlijk 'overgedetermineerd'. Je kan je afvragen of zo'n pastiche van Ibsen vandaag de dag nog wel de aangewezen weg is om oud zeer in nieuw leed om te zetten.

Er wordt voortreffelijk geacteerd, daar niet van. Zowel door de 'oude' garde, als de jonge - met de opstandige Ruben (Marc Nochem), de timide vriend Jorke (Titus Boonstra) en vooral de aandoenlijke Daniël (Joost Claesen). Maar het is pas tegen het einde van het stuk dat de tragiek van Sam Lanzenberg en zijn omgeving je bij de strot grijpt.

'Het beloofde land' is een fascinerend, knap geschreven stuk. De mensen zijn zo levensecht en het milieu wordt met zoveel warmte en liefde getekend dat je met terugwerkende kracht lid zou willen zijn van dit liberale gezin - als daar niet al die tijdbommen onder de oppervlakte lagen te tikken.

HANS BRANS

De vele kanten van Cowards schemering

LEEUWARDEN - Zou Coward zijn naam tegen hebben gehad, of misschien juist mee? Verschillende malen noemt Carlotta in 'Lied van de schemering' haar voormalige echtgenoot een lafaard omdat hij niet voor zijn homoseksualiteit uit durfde te komen. Hoewel die beschuldiging aan het adres van het hoofdpersonage tot op zekere hoogte terecht is, kan het per definitie niet opgaan voor de auteur van dit als autobiografisch omschreven stuk.

Noël Coward portretteert in de beroemde schrijver Hugo Latymer minder zichzelf dan zijn oudere collega Somerset Maugham, de gevierde short storyschrijver, die nooit openlijk voor zijn geaardheid uitkwam. Het eerste deel van het stuk blinkt niet uit door opwinding of spektakel. Cowards conversatiestukken spelen zich steevast af in het getto van de Engelse upper class, waarin personages rustig een halve voorstelling met een whiskyglas aan een Chesterfieldbank kleven om venijnige spitsvondigheden uit te wisselen. Het venijn moet het hem dus doen.

Nadat aan het publiek de benodigde achtergrondinformatie is verstrekt en we wat gewend zijn aan het rare Duitse accent van Anne-Wil Blankers - de huidige secretaresse-echtgenote van Latymer - weekt het venijn langzaam maar zeker los van het verschrikkelijk geijkte meubilair. Pleuni Touw als Carlotta is de perfecte ironisch-brutale aanjager. Na dertig jaar komt ze de gevierde, maar verzuurde schrijver met een dubieus bezoekje vereren. In haar handtasje heeft ze liefdesbrieven die Latymer ooit aan een schandelijk afgedankte minnaar schreef.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Lied in de schemering. **Tekst:** Noël Coward. **Spel:** Willem Nijholt, Pleuni Touw, Anne-Wil Blankers. **Regie**: Ton Lutz. **Decorontwerp:** Jan Klatter. **Vertaling**: Willem Nijholt. **Toeschouwers**: 500. **Nog te zien**: 3 april in Leeuwarden (uitverkocht) en 25 mei in Drachten.

Als Willem Nijholt (Hugo Latymer) met die in zijn ogen compromitterende brieven - en dus ook met zijn homoseksuele geaardheid - wordt geconfronteerd verandert de prettig-pesterige atmosfeer pas echt. Je ziet het bloed in zijn aderen stollen. Het levenslange onvermogen om zijn identiteit te beleven verstijft tot een krampachtig standbeeld van de beroemde schrijver, die zijn reputatie aan barrels ziet gaan.

Daarmee transformeert ook het babbeldrama in een adembenemend gevecht om erkenning en angst. Carlotta wil Hugo niet chanteren. Uit ergernis dat ze zich ooit door hem heeft laten gebruiken als excuus voor de buitenwacht wroet ze naar een opening die hem dwingt zijn levenslange hypocrisie af te leggen. Maar Latymer is niet in staat die opening te vinden.

Het is uiteindelijk de voortdurend afgebekte en gekleineerde Hilde die haar man redt. Zij weet als geen ander dat Hugo in het Engeland waar homoseksualiteit nog steeds verboden was, geen andere keus had dan een 'lafaard' te zijn. Hoewel je bij haar opofferingsgezindheid vragen kunt stellen, is haar dronken verschijning aan het slot een indrukwekkend staaltje pragmatische menselijkheid in een hypocriete wereld.

HANS BRANS

Duyns de artiest en Duyns de kunstenaar

LEEUWARDEN - Don Duyns - schrijver, regisseur en medeoprichter van de Utrechtse groep Growing Up in Public - is niet alleen de zoon van tv-programmamaker Cherry Duyns, maar ook een kleinzoon van Gerrie Duyns, alias Montagne, alias de Pickpocketman en nog zo wat aliassen. Een veelzijdig artiest, die het na de ondergang van het variété nog een tijdlang probeerde op kermissen in Nederland en Duitsland. Om in het tv-tijdperk uiteindelijk roemloos ten onder te gaan.

Duyns de derde legt het ons meteen uit aan het begin van dit theatrale eerbetoon aan zijn opa, 'de artiest'. Hij doet dat op een zeer ontheatrale manier, alsof hij wat over zijn achtergrond babbelt in een talkshow op televisie. Die langzame, nadrukkelijk articulerende verteltoon beheerst eigenlijk de hele duur van deze korte voorstelling.

We horen er duidelijk een echo in van de stem van zijn vader. Zelfs als de hoge hoed wordt opgezet en Don Duyns transformeert naar de artiest Gerrie blijven we een acteur zien die eigenlijk niet wil acteren. Hij laat zijn opa de illusionist ruimschoots aan het woord en hij probeert, met succes overigens, enkele van zijn goocheltrucs zo getrouw mogelijk na te doen. Maar hij wil kennelijk niet de illusie wekken dat hij zijn personage van binnen uit kent.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Mijn opa, de artiest. **Tekst:** Don Duyns. **Gezelschap:** Growing Up in Public. **Spel**: Don Duyns, Janneke Kops, Hein Fransen (muziek). **Regie:** Daphne de Bruin. **Toeschouwers**: 55.

Uit de verhalen komt zijn opa naar voren als een man die gefixeerd was op het perfect uitvoeren van zijn trucs en zijn 'nummers', alles onder het motto: de wereld wil bedrogen worden. Aan de andere kant wilde hij een echte artiest zijn. Geen charlatan, maar iemand die de mensen waar voor hun geld verkocht. Na afloop van zijn shows wachtte hij bij de uitgang de toeschouwers op en vroeg ze één voor één: 'Hoe was het?'.

Die typische combinatie van bedrog en eerlijkheid verdraagt zich niet goed met een inlevende speelstijl of een dramatische ontknoping van een tragisch bestaan. Maar de sobere, bijna documentaire-achtige stijl van Duyns houdt zijn personage wel op erg grote afstand. Zo zeer dat je je wel eens afvraagt wat nu eigenlijk de fascinatie van de maker is geweest.

Al met al een broos portret. Eerlijk en boeiend, maar niet bepaald aangrijpend.

HANS BRANS

Spannend en kernachtig, maar toch eenzijdig

LEEUWARDEN. "Goed voor ogen houden dat geen van beiden de boosdoener is" schrijft Helmert Woudenberg over de twee personages in David Mamets 'Onder ons', dat hij samen met Kathenka Woudenberg (zijn nicht) op de planken zet. Regisseur Marja Kok beschuldigt daarentegen in het persbericht zowel de studente als de docent van 'terreur'. Dat klinkt als het tegenovergestelde, maar per saldo komt het erop neer dat we beide personages gelijkelijk moeten beoordelen. Het is de vraag of dat lukt in dit kernachtige, spannende stuk, zoals het trouwens ook een interessante vraag is waarom de makers dat nodig achten.

De Amerikaan Mamet weet van drie simpele gesprekken in de werkkamer van de docent een thriller zonder weerga te maken. In het eerste gesprek levert Iris, op van de zenuwen, een werkstuk in, waarmee ze met geen mogelijkheid haar propedeuse kan behalen.

Voorstelling: Onder ons. **Auteur**: David Mamet. **Spel**: Helmert Woudenberg, Kathenka Woudenberg. **Regie**: Marja Kok. **Plaats**: de Harmonie, Leeuwarden. **Toeschouwers**: 140. **Nog te zien**: 2 maart in het Posthuis Theater in Heerenveen.

Edwin, de docent, probeert haar gerust te stellen. Door zijn persoonlijke worsteling tegen de leerinstituten te onthullen en het academische bedrijf te relativeren probeert hij haar faalangst te doorbreken. Hij stelt voor om haar buiten de colleges om bij te spijkeren. Maar Iris krijgt een huilbui en Edwins troostende hand zal hem zuur opbreken.

Bij het volgende gesprek blijkt namelijk dat zij hem bij de 'benoemingscommissie' heeft aangeklaagd wegens seksuele intimidatie. Edwin, die ondanks zijn onconventionele opvattingen erg hecht aan een vaste positie, is verbijsterd en wil het uitpraten, maar Iris is nu koppig en heel wat minder hysterisch.

Als hij probeert haar tegen te houden, levert dat hem aan het slot ook nog eens een aanklacht wegens aanranding op en dreigt hij behalve zijn baan, ook zijn naam te verliezen - mits hij in gaat op een aantal eisen van Iris en van wat zij dan ineens 'onze groep' noemt. Het licht gaat uit als Edwin op het punt staat om haar met een stoel in elkaar te slaan.

Gaandeweg de voorstelling krijg je meer oog voor het paternalisme van zijn kant en voor de naïviteit waarmee hij meende persoonlijk betrokken te kunnen zijn binnen au fond ongelijke posities. Maar dat laat onverlet dat zij 'de boosdoener' is. Haar beschuldigingen staan in geen verhouding tot zijn feilen. Geruggensteund door wat politiek correct heet, herschikt ze stukjes werkelijkheid tot een groteske leugen, een soort 'stalinisme van onderaf'.

Dat maakt de oproep door Woudenberg (Helmert) en Kok tot een 'gelijke behandeling' van de twee personages niet minder dringend. Helaas mis je daarvoor een goed zicht op de drijfveren van Iris. Haar strategisch opereren in het derde bedrijf is moeilijk te rijmen met de labiele persoonlijkheid van het eerste deel.

Handelt ze uit wraak, gekwetstheid of ideologie? Was haar onzekerheid gespeeld? Dat het spel van Kathenka Woudenberg in het begin nogal geforceerd overkomt moet wel haast te wijten zijn aan die onduidelijkheid.

'Onder ons' is nu vooral de nachtmerrie van een goedbedoelende betweter die er op een verschrikkelijke manier wordt ingeluisd. Doordat de andere kant onderbelicht blijft, komt het maatschappelijke probleem net iets minder uit de verf.

Dat neemt niet weg dat de twee Woudenbergs een adembenemend duel op het scherpst van de snede uitvechten.

HANS BRANS

Een overdadig opgeleukte Othello van NNT

DRACHTEN - Sinds Koos Terpstra de scepter zwaait bij het Noord Nederlands Toneel wordt er regelmatig met cabaretiers van verschillende pluimage samengewerkt. Het toneel wordt er leuker van en - misschien wel belangrijker - de relatie met het publiek wordt directer, gewend als cabaretiers nu eenmaal zijn om rechtstreeks met de zaal te communiceren.

Die inbreng heeft zo zijn ups en downs. Zo ook in 'Othello', Shakespeares tragedie over de zwarte 'moor' die zijn liefde voor Desdemona liet vergiftigen met fatale jaloezie. Cabaretier Eric van Sauers speelt de titelrol, maar in de visie van Terpstra is dat niet de hoofdrol. Die is weggelegd voor Ludo Hoogmartens als Jago.

Voor die visie is wel wat te zeggen. Al in de eerste scène brengt hij ons op de hoogte van zijn bedoelingen: hij haat 'die neger' en zal er alles aan doen om de vers benoemde generaal kapot te maken. Jago is niet alleen de drijvende kracht die met listen en leugens de passieve, naïeve Othello ten onder weet te brengen - en met hem alle anderen die hem voor de voeten lopen. Hij is ook degene die wij het beste kennen.

Voorstelling: Othello. **Tekst:** William Shakespeare. **Gezelschap:** Noord Nederlands Toneel. **Regie:** Koos Terpstra. **Spel**: Ludo Hoogmartens, Eric van Sauers, Ricky Koole, Lotje van Lunteren, e.a. **Plaats:** De Lawei, Drachten. **Toeschouwers**: 280. **Nog te zien:** vanavond in Heerenveen en 5 december in Leeuwarden.

Iedere stap van zijn duivels plan weten wij ruim voor de andere personages erachter komen. Een van de knapste, maar ook riskantste momenten waarin die band met het publiek wordt uitgebuit is als Hoogmartens de zaal om advies vraagt - en dus ook een beetje medeplichtig maakt. Handig pareert hij hulpvolle suggesties ('Moord!') tot hij iets hoort dat meer in de lijn ligt van Shakespeares plot.

Met groot gemak veinst hij sulligheid, onderdanigheid of loyaliteit en laat hij ons genieten van zijn doortraptheid. Maar behalve een primitief soort racisme als de motor van zijn haat worden we weinig gewaar over deze duivel.

In de loop van het stuk gaat de aandacht toch steeds meer uit naar Othello en zijn geliefde Desdemona. Zij zijn weliswaar pionnen in Jago's handen, maar de vraag hoe hun zuivere liefde zo slecht bestand is tegen het gif dat Jago in Othello's hart weet te planten, is veel belangwekkender dan diens eindeloze machinaties.

Jammer genoeg duurt het erg lang voor er wat ruimte komt voor de tragische kant van de tragedie. Kennelijk denkt men dat zo'n drama niet te pruimen is als het niet wordt overladen met grappen en grollen. De humor wordt opgediend in mallotige kostuums, met veel eigentijdse, lollige bewoordingen of met ingelaste acts, zoals een parodie op bierreclames.

Veel daarvan is best grappig, maar afgezien van de schadelijke overdaad kan je je afvragen wat al die burleske humor bijdraagt aan het thema. Aangrijpend wordt de voorstelling pas in de tere dialoog tussen Desdemona (Ricky Koole) en haar hofdame (Lotje van Lunteren).

De titelheld is het grootste slachtoffer van de gekozen aanpak. Eric van Sauers heeft als acteur lang niet zo'n palet ter beschikking als Hoogmartens en zijn monologen klinken nogal houterig. Pas tegen het slot zien we een glimp van de minnaar die liefde en haat niet meer uit elkaar kan houden.

HANS BRANS

De komische angst van de schlemielen

LEEUWARDEN - Angst regeert de schlemiel. De angst om het verkeerde te zeggen, te doen, te denken en nog honderd andere angsten. De reprise van deze Berkhoff-voorstelling door Het Groote Hoofd begint met een opdracht 'aan iedereen die bang is'. En wie is dat niet?

Dat wil niet zeggen dat je je makkelijk kunt inleven in de toch zo alledaagse personages. Frank, tapijtverkoper en de schlemiel van de titel, heeft een collega meegenomen naar huis, waar zijn vrouw Hannah en zijn schoonmoeder met het eten wachten. Vrijwel de hele scène zitten de vier vastgenageld op hun stoelen, die op ruime afstand van elkaar tegen de achterwand staan.

Het is acteren in het platte vlak. Die stijl is effectief omdat Berkhoff zijn personages niet alleen tegen elkaar laat praten, maar ze ook hardop hun gedachten laat uitspreken in de richting van het publiek. Door met grote contrasten te schakelen, terwijl de anderen in de denk-momenten 'bevriezen', zijn de veelvuldige overgangen tussen denken en zijn glashelder.

Voeg daar een sterk uitvergrote speelstijl aan toe en je krijgt een soort rauwe, harde tekenstrip, waar je de innerlijke roerselen in losse ballonnetjes bij krijgt. Wat Berkhoff met deze bijzondere aanpak wil bereiken werkt het best als het innerlijk en het uiterlijk van de personages ver uit elkaar liggen. Juist in die kloof bloeit de angst en het schuldgevoel.

Bijvoorbeeld als Frank met een staaltje in de hand de handelaar Max bezoekt. Terwijl de verkoper slijmt en de koper ontwijkt verachten ze in hun gedachten om beurten de ander en zichzelf - totdat ook die verachting weer omslaat in hulpeloosheid en relativering. Maar nooit loopt dit ritme van haat, zelfhaat en mededogen bij beide partijen synchroon.

Plaats: Harmonie, Leeuwarden. **Voorstelling**: Schlemiel. **Gezelschap**: Het Groote Hoofd. **Auteur**: Steven Berkhoff. **Spelers:** Gustav Borreman, Tamar van den Dop, Michiel Nooter, Xander Straat. **Regie**: Anny van Hoof. **Vertaling**: Marcel Otten. **Toeschouwers**: 270. **Nog te zien**: 25 april in De Lawei, Drachten.

Zo blijft het verschil tussen binnen- en buitenkant een - voor het publiek uiterst vermakelijke - bron van misverstanden en onbegrip. Beurtelings staat ieder personage te kijk met geklede jas en zonder huid; allemaal schlemielen die in zichzelf zitten opgesloten.

Gaandeweg slaat de brutale humor van dit stuk steeds meer aan en ga je meer van deze zielige mensen houden - hoe lachwekkend en bijna-hysterisch ze ook neergezet worden. Niet alleen 'wat zullen ze van me denken' remt de personages ook hun eigen dromen en verlangens doen dat.

Hannah (spetterend gespeeld door Tamara van den Dop) is de enige die uit haar eigen gevangenis van schuldgevoelens weet te breken en de stem van haar verlangen volgt. Met de taalvirtuositeit van Berkhoff in de vijfde versnelling en een mimiek van wapperend rubber heeft Het Groote Hoofd een knallend avondje toneel laten zien.

HANS BRANS

Intrige te mager in 'Wina zingt'

DRACHTEN - Als beroemdheid kun je je naam mee hebben, maar ook tegen. Dat geldt voor de gevierde actrice Wina, die in 'Wina zingt' onderuit gaat met haar 'tour de chant', maar ook voor Kees van Kooten, de schrijver van deze 'a-muzikale komedie'.

De verwachtingen waren hoog gespannen, de reacties na de première omgekeerd evenredig. Van Kooten is een geweldig leuke tv-performer en een schrijver van boeken en columns, maar toneelschrijven, dat is toch een ander vak - vond men. Deemoedig gaf de auteur toe dat hij nog veel moet leren, en dat dit nog maar zijn eersteling was. Toch denk ik dat de mensen die het stuk gezien hebben hebben zitten smullen en nog wel meer van deze 'nieuwe' schrijver zouden lusten.

'Wina zingt' heeft ook een goede bezetting mee gekregen. Wina zelf is speciaal op het lijf geschreven van Olga Zuiderhoek, die de acterende moeder speelt als een kruising tussen een verlopen diva en een losgeslagen huisvrouw. Eigenlijk is dat wat te vet, want zo kluchtig is het stuk niet echt.

Het zit boordevol fijnmazige humor en flitsende dialogen, maar met zijn vlotte scènewisselingen blijft het toch een keurige komedie. Pas als Wina aan het slot met haar liedjesprogramma 'Wina zingt' volkomen uit de bocht vliegt met even wanstaltige als hilarische remakes van Hildegard Knef en Marlène Dietrich komt het 'gulle talent' - om in de woorden van Wina te spreken - van Zuiderhoek echt tot zijn recht.

De ontwapenende manier waarop Kees Hulst de lieve, droogkloterige echtgenoot neerzet past eigenlijk veel beter bij de stijl van Van Kooten: spits, maar toch onhandig en groots in de kleine details, zoals in de manier waarop hij zijn gêne overwint als twee dochters hem pressen om op hun 'buikjes' te blazen, zoals toen ze nog baby's waren. Natuurlijk komt er dan net iemand binnen.

De actrices die de drie dochters van dit al te gelukkige gezinnetje moeten vertolken, hebben het moeilijker. Ze hebben alle drie zo hun eigen kleur en fleur meegekregen en ook zijn ze voorzien van hun eigen geheimen en frustraties, maar zij blijven versierselen rond het grote ego van moeder en de charme van de verstrooide vader. Maar hun problemen leggen te weinig gewicht in de schaal van het verhaal.

Daarin zit ongetwijfeld de makke van dit stuk. Het is geschreven in de trant van een doorwrochte komedie, alleen: zo doorwrocht is het niet. De personages zijn interessant, de dialogen vlot, de situaties komisch en vooral de taal van Van Kooten is onnavolgbaar grappig - zij het soms te subtiel om de afstand tot de zaal te overbruggen. Maar de intrige is te mager en de inhoud lijdt daaronder.

HANS BRANS

Plaats: De Lawei, Drachten. **Voorstelling**: Wina zingt. **Auteur**: Kees van Kooten. **Regie:** Kees Hulst. **Spel**: Olga Zuiderhoek, Kees Hulst, Jara Lucieer, Rifka Lodeizen, Nadja Hüpscher, Alberto Klein Goldewijk. **Toeschouwers**: 300. **Nog te zien**: 16 januari in Dokkum; 17 januari in Franeker; 30 januari in Leeuwarden.